

Transformation and innovation in the teaching of family and population knowledge by presenting a health-oriented approach in universities of medical sciences

Short Article

Ghodratallah Momeni Faculty member, the center for developing interdisciplinary researches of Islamic teachings and health sciences. Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.
Mahmoud Ayoubi* Faculty Member, Department of Islamic Studies, Faculty of Medicine, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran.

Abstract

Introduction Offering Family and Population Knowledge courses with a health-oriented approach in universities of medical sciences can lead to greater transformation, innovation, and efficiency. The aim of this study was to assess the feasibility of presenting this course with a focus on health-related topics and to outline a general framework for developing health-centered content.

Method This applied research was conducted using a qualitative approach during the 2021–2022 academic year at Isfahan University of Medical Sciences. The study population consisted of 22 instructors of Family and Population Studies, as well as experts in Islamic education and health education familiar with educational content in these fields. The research instrument was a researcher-developed open-ended questionnaire, whose validity and reliability were confirmed by subject matter experts.

Findings All participants (100%) agreed that delivering the Family and Population Knowledge course with a health-oriented perspective is both feasible and beneficial, and that it aligns with the course objectives and health-related aspects of the curriculum. Additionally, 62.5% of participants believed that it is possible to implement this approach based on the approved course topics.

Conclusion In conclusion, integrating a health-oriented approach into the Family and Population Knowledge course is feasible, useful, and necessary for medical students. This approach can serve as a foundation for curriculum transformation, innovation, and increased effectiveness. The proposed content framework provides a strong basis for enhancing this course.

Keywords: Revision, feasibility, health-oriented approach, family and population knowledge lesson

* Corresponding Author

E-mail: ma.auobi@gmail.com

بازنگری در ارائه‌ی درس دانش خانواده و جمعیت با رویکرد سلامت محور در دانشگاه‌های علوم پزشکی

مقاله کوتاه

قدرت‌اله مومنی

عضو هیأت علمی، مرکز توسعه تحقیقات میان رشته‌ای معارف اسلامی و علوم سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

محمود ایوبی

عضو هیأت علمی، گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران.

چکیده

مقدمه	ارائه درس دانش خانواده و جمعیت با رویکرد سلامت محور در دانشگاه‌های علوم پزشکی می‌تواند موجب تحول، نوآوری و کارآمدی بیشتر این درس گردد. هدف از این مطالعه بررسی امکان‌پذیری ارائه این درس با رویکرد به مباحث حوزه سلامت و تبیین چارچوب کلی جهت تدوین سرفصل‌ها و موضوعات سلامت‌محور برای این درس است.
روش	این پژوهش کاربردی و با رویکرد کیفی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان انجام شد. جامعه آماری ۲۲ نفر از مدرسان درس دانش خانواده و جمعیت، کارشناسان حوزه معارف اسلامی و متخصصان حوزه سلامت بودند. ابزار مطالعه، پرسش‌نامه محقق‌ساخته باز پاسخ بود که روایی و پایایی آن مورد تأیید کارشناسان قرار گرفت.
یافته‌ها	تمامی مشارکت‌کنندگان (۱۰۰ درصد) ارائه درس دانش خانواده و جمعیت را با رویکرد سلامت‌محور از جهت اهداف درس و ارائه آن به‌حسب ابعاد سلامت (جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی) امری ممکن و برای دانشجویان علوم پزشکی مفید و ضروری دانستند. ۶۲/۵ درصد معتقدند امکان ارائه به‌حسب سرفصل‌های مصوب وجود دارد. سرفصل‌ها و موضوعات سلامت‌محور برای هریک از دو محور این درس (دانش خانواده و جمعیت) در هریک از ابعاد چهارگانه سلامت از جانب مشارکت‌کنندگان پیشنهاد گردید.
نتیجه‌گیری	ارائه رویکرد سلامت‌محور در درس دانش خانواده و جمعیت امری ممکن‌پذیر و ارائه آن برای دانشجویان پزشکی مفید و ضروری می‌باشد. امکان‌پذیری این رویکرد می‌تواند پایه و اساس ایجاد تحول، نوآوری و در نتیجه کارآمدی بیش‌تر این درس گردد. سرفصل‌ها و موضوعات پیشنهادی زمینه مناسبی را برای بازنگری این درس فراهم می‌نماید.
کلید واژه: بازنگری، امکان‌پذیری، رویکرد سلامت‌محور، درس دانش خانواده و جمعیت.	

* نویسنده مسئول

پست الکترونیکی: ma.auobi@gmail.com

قرار دهند. باگذشت قریب به یک دهه از تدریس این درس در دانشگاه‌ها به نظر می‌رسد لازم است تا محتوای این درس و شیوه ارائه آن مورد ارزیابی و آسیب‌شناسی قرار گرفته و کاستی‌ها و نواقص شکلی و محتوایی آن مشخص و موجبات تحول و نوآوری در آن فراهم گردد. از جانب دیگر وجود تنها یک متن آموزشی تدوین شده برای درس «دانش خانواده و جمعیت» بعد از یک دهه تدریس، ضرورت تحول، نوآوری و ارائه متون آموزشی متعدد را برای این درس آشکار می‌نماید (۱). این نیاز و ضرورت نه تنها در خصوص درس «دانش خانواده و جمعیت» بلکه در یک نگرش کلی تمامی دروس معارف اسلامی که سالیان متمادی در دانشگاه‌ها تدریس می‌شود را در بر دارد. مطالعاتی که در این زمینه انجام شده بیانگر این ضرورت است: بر اساس مطالعه موسوی و همکاران وی، برنامه‌ها و عملکردهای آموزشی در دانشگاه‌ها در وضعیت مطلوبی نیستند و تحول و نوآوری مناسبی در آن‌ها صورت نمی‌گیرد. همچنین بعضی معتقدند که نظام آموزش عالی ایران نتوانسته الگوی موفق اندیشه و عمل دینی را در محیط‌های دانشگاهی ارائه دهد (۴). لیاقت دار و همکاران، میزان رضایت دانشجویان از محتوای کتب معارف اسلامی را زیر حد متوسط ذکر می‌کند (۵). یافته‌های پژوهش دیگری نشان داده که بعضی دروس معارف اسلامی، هیچ تأثیری روی نگرش دینی دانشجویان نداشته است (۶). اما از طرف دیگر رستمی و همکاران در مطالعه‌ی دروس معارف اسلامی را در کاربردی و مفید بودن مطالب ارائه شده، بیان مطالب به شیوه‌های قابل درک قابل برای دانشجویان، ارائه مطالب هر جلسه کلاس به شکلی منظم و مرتبط با یکدیگر، مطلوب ارزیابی نموده‌اند (۷). بر اساس مطالعه دیگری، متناسب بودن دروس معارف با رشته تحصیلی، کیفیت بخشی برنامه درسی، بازنگری و به‌روز کردن محتوا و استفاده از استادان باتجربه برای کاربردی کردن محتوای دروس معارف اسلامی ضروری دانسته شده است (۸).

در بررسی منابع آموزشی دروس معارف اسلامی ملاحظه می‌شود که در تدوین متون و محتوای آموزشی این درس توجه کافی به تخصص و رشته تحصیلی فراگیران نشده است، درحالی که این ظرفیت برای برخی از دروس معارف اسلامی وجود دارد که ارتباط قوی‌تری با دیگر علوم تجربی، تخصص‌های حرفه‌ای و رشته تحصیلی فراگیران داشته باشد. در یک مطالعه میدانی، ۶۰ درصد دانشجویان، ارتباط محتوای دروس معارف را با آموزه‌های پزشکی، کم و بسیار کم دانسته‌اند (۹).

از جانب دیگر در سال‌های اخیر توجه به سلامت به معنوی با تأکید بر نگرش جامع به سلامت به‌علاوه بر ابعاد زیستی، روانی و اجتماعی آن

بنا بر مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۱۳۹۲/۲/۱۶، درس «دانش خانواده و جمعیت» جایگزین دو واحد درس الزامی «جمعیت و تنظیم خانواده» شد و دانشجویان همه رشته‌ها در مقطع کاردانی و کارشناسی موظف به گذراندن این درس عمومی شدند. محتوای این درس مجموعه‌ای از دانش‌های شناختی و رفتاری در سطح عموم دانشجویان است که با هدف آشنایی با مبانی دانش خانواده و چگونگی تشکیل، تحکیم و تعالی آن و ویژگی‌های جمعیتی و نقش آن در ارتقای کیفیت زندگی برنامه‌ریزی شده است (۱). با توجه به اهدافی که برای درس دانش خانواده و جمعیت ترسیم شده، محتوای تدوین شده آموزشی برای آن می‌بایست به‌عنوان یک عامل مداخله‌گر در ایجاد نگرش واقع‌نگر، مثبت و صحیح نسبت به زندگی برای دانشجویان باشد. خانواده از بنیان‌ها و نهادهای مهم و اساسی جامعه انسانی است و سلامت آن، نقش مؤثر و قابل توجهی در سلامت فرد و جامعه دارد به گونه‌ای که معنا، مفهوم و سرچشمه زندگی تلقی می‌شود، بدین لحاظ لازم است تدابیری اندیشیده شود تا راهنمایی‌ها، راهبردها و راهکارهای منطقی، معقول و مناسبی برای شکل‌گیری خانواده، تحکیم آن و همچنین مدیریت مواجهه با چالش‌های آن برای جوانان انجام گردد. کوتاهی در آگاهی بخشی در مسائل خانواده خصوصاً در مراحل آغازین آن می‌تواند زیان‌های جبران‌ناپذیری به فرد و به تبع آن به جامعه از جمله همسرآزاری، افسردگی، اعتیاد، خودکشی، طلاق‌های عاطفی و طلاق‌های حقوقی وارد سازد. این امور بیانگر آن است که راه پیشگیری از این‌گونه آسیب‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی رجوع به سبک دینی ازدواج و رعایت دستورات و توصیه‌های دین در زندگی زناشویی و ایجاد یک نگرش واقع‌گرایانه و صحیح نسبت به زندگی است (۲).

در راستای تحکیم نظام خانواده و حفظ ارزش‌های آن باید از هر نوع ابزار و شیوه معرفت‌آفرینی برای آگاهی بخشی و اطلاع‌رسانی استفاده کرد، به‌جهت آن که حفظ خانواده و ارزش‌های معنوی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... آن تبلور و نمادی از ارزش جامعه، ثبات، دوام و امتداد فرهنگ اصیل آن است. از آن‌جا که آموزه‌های دینی و سبک زندگی اسلامی عامل مهم و مؤثری در پایداری خانواده و استحکام پیوند زناشویی است، آموزش محتواهای مبتنی بر این عناصر نقش مهمی در تغییر نگرش و شیوه زندگی افراد به‌خصوص جوانان دارد (۳).

رویکرد دینی و توجه به سبک زندگی اسلامی در ارائه درس دانش خانواده و جمعیت موجب شده است تا متولیان نظام آموزش عالی، مسئولیت ارائه این درس را بر عهده گروه‌های معارف اسلامی دانشگاه‌ها

هرگونه ابهام در سؤالات برطرف شده و مورد تأیید قرار گرفت و بازدهی حداکثری از توزیع پرسش‌نامه حاصل شد.

اجرای این طرح در سه مرحله انجام پذیرفت. در مرحله اول جلسه کمیته تخصصی درس «دانش خانواده» با حضور اکثریت اساتید این درس (اعم از اساتید هیأت علمی و اساتید مدعو) تشکیل گردید. لازم به ذکر است در گروه معارف اسلامی، برای هر گرایش از دروس معارف اسلامی کمیته تخصصی از مدرسان آن درس وجود دارد و این کمیته در سال دو مرتبه با هدف برنامه‌ریزی و هماهنگی لازم بین مسئولان و مدرسان تشکیل می‌گردد. در جلسه کمیته تخصصی که بدین منظور شکل گرفت بعد از طرح موضوع و توضیحات مسئول کمیته و کسب رضایت آگاهانه، افراد دیدگاه‌های خود را مطرح و بعد از بحث و تبادل نظر، با توزیع پرسش‌نامه، دیدگاه‌های حاضران جمع‌آوری گردید. بعد از جلسه، مسئول کمیته داده‌های حاصل از پرسش‌نامه‌ها پیرامون هر یک از سؤالات را استخراج نمود. کدهای اولیه مشابه ادغام و پالایش و با توجه به معنایی که از آن حاصل می‌شد به تفکیک هر سؤال دسته‌بندی شد و داده‌ها به‌حسب فراوانی هر پاسخ به شکل درصد جهت تحلیل محتوا مشخص شد. علاوه سرفصل‌ها و موضوعات مربوط به درس با رویکرد سلامت‌محور نیز با روش گروه متمرکز و اجماع‌یابی در کمیته تعیین و گزارش گردید. در مرحله دوم نتایج جلسه کمیته تخصصی در جلسه کارشناسی متشکل از مسئول کمیته تخصصی درس دانش خانواده و صاحب‌نظران در حوزه مباحث دانش خانواده و جمعیت ارائه گردید. بعد از بحث و تبادل نظر و اجماع‌یابی گزارش جمع‌بندی شده جلسه کمیته تخصصی و جلسه کارشناسی تدوین گردید. در مرحله سوم با توجه به بین‌رشته‌ای بودن مباحث، لازم بود اساتید متخصصی از حوزه سلامت انتخاب و نظر خود را بیان کنند. تعداد ۶ نفر از اعضای هیأت علمی گروه‌های مختلف دانشگاه علوم پزشکی اصفهان از جمله یک نفر از اعضای هیأت علمی گروه آموزش پزشکی، با میانگین سوابق ۱۵ ساله به‌صورت هدفمند انتخاب شدند. بعد از طرح موضوع، توضیحات مجری طرح و کسب رضایت آگاهانه گزارش نهایی مرحله دوم برای آنان ارسال گردید. در این مرحله آنچه بیشتر مورد لحاظ و درخواست از متخصصین حوزه پزشکی بود بررسی داده‌ها و نتایج آن و عدم مخالفت و یا عدم تداخل آن‌ها با مباحث تخصصی حوزه پزشکی بود بعد از دریافت پاسخ‌ها و نظرات متخصصان حوزه پزشکی جمع‌بندی این سه مرحله توسط مجری طرح و همکاران وی در این طرح انجام شد و دیدگاه مبتنی بر نظر اکثریت، به‌حسب فراوانی درصد استخراج گردید.

روبه‌افزایش است و در این زمینه به مفاهیمی از جمله روان‌شناسی، انسان‌شناسی، جامع‌شناسی، مذهب و آموزش برای توصیف رویکرد فرد جامع و بهبود زندگی فعال و مثبت اشاره شده است (۱۰). سازمان بهداشت جهانی نیز در تقسیم‌بندی بیماری‌ها در «ICD-10 بعد معنوی» را اضافه نموده است. به‌عبارت دیگر همان‌گونه که ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی با همدیگر مرتبط و دارای تاثیر متقابل هستند، بعد معنوی انسان و سلامت معنوی او، با سایر ابعاد سلامت در ارتباط و تأثیرگذار است (۱۱). بر این اساس در این پژوهش، سلامت در این چهار بعد (جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی) مورد توجه قرار گرفته است گرچه ابعاد دیگر سلامت مانند سلامت فکری، اعتقادی، رفتاری و ... مرتبط با برخی از ابعاد چهارگانه سلامت می‌باشند.

بررسی امکان ارائه درس «دانش خانواده و جمعیت» با رویکرد به مباحث حوزه سلامت و ارائه سرفصل‌های پیشنهادی مناسب با این رویکرد، هدف اصلی این پژوهش است.

روش

این مطالعه با رویکرد کیفی در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با کد علمی ۱۹۸۲۹۲ و کد اخلاق IR.MUI.RESEARCH.REC.1398.844 اجرا شده است. مطالعه از جهت هدف کاربردی و به‌منظور ارتقای کیفیت خدمات است که با نگرشی نیازمحور و با دغدغه توسعه محتوا شکل گرفته است. نمونه‌گیری به شکل هدفمند شامل ۱۰ نفر از اساتید درس «دانش خانواده و جمعیت» در دانشگاه علوم پزشکی اصفهان (اعم از هیأت علمی و استاد مدعو)، ۶ نفر از کارشناسان حوزه معارف اسلامی و ۶ نفر از اساتید متخصص حوزه سلامت است.

ابزار پژوهش، پرسش‌نامه محقق ساخته شامل پنج سؤال باز پاسخ است که سه سؤال آن پیرامون امکان ارائه این درس با رویکرد سلامت‌محور به‌حسب ابعاد آن (امکان به‌حسب اهداف درس، امکان به‌حسب سرفصل‌های مصوب، امکان به‌حسب ابعاد چهارگانه سلامت)، سؤال چهارم پیرامون مفید بودن و ضرورت این رویکرد برای دانشجویان علوم پزشکی و مورد پنجم درخواست پیشنهاد سرفصل‌های مناسب برای این درس با رویکرد سلامت‌محور است. پرسش‌نامه بعد از تدوین توسط مجری طرح و شش نفر از همکاران طرح به‌منظور بررسی کیفیت و روایی آن به بخشی از جامعه آماری، کارشناسان متخصص و صاحب‌نظران حوزه پژوهش جهت اصلاح و تکمیل آن ارائه گردید و

یافته‌ها

تمامی مشارکت‌کنندگان در این پژوهش درصد (درصد ۱۰۰) ارائه درس «دانش خانواده و جمعیت» را با رویکرد به مباحث حوزه سلامت با توجه به اهدافی که برای این درس ترسیم شده است نه تنها امری ممکن دانسته، بلکه ارائه آن را با رویکرد سلامت‌محور امری مفید و ضروری ارزیابی نمودند. همچنین تمامی مشارکت‌کنندگان (درصد ۱۰۰) ارائه‌ی درس دانش خانواده و جمعیت را با رویکرد سلامت‌محور در تمامی ابعاد چهارگانه سلامت (معنوی، روانی، اجتماعی و جسمی) ممکن‌پذیر دانسته و بُعد سلامت معنوی را بر دیگر ابعاد مقدم دانسته و بیشتر مورد تاکید قرار دادند.

اما امکان‌پذیری این رویکرد به لحاظ سرفصل‌های مصوب برای این درس، ۳۷/۵ درصد از مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که ارائه این رویکرد مستلزم خروج اکثر مباحث از سرفصل‌های مصوب است، لذا نیازمند به تدوین سرفصل‌های جدید با رویکرد سلامت‌محور می‌باشد. در مقابل ۶۲/۵ درصد دیگر بر این باور بودند که ارائه این رویکرد به لحاظ کلی بودن بیشتر سرفصل‌ها و موضوعات امکان‌پذیر است، علاوه بر این که می‌توان از حدی که اجازه داده شده از سرفصل‌های مصوب خارج شد برای این رویکرد استفاده نمود.

مشارکت‌کنندگان در پاسخ به درخواست ارائه سرفصل‌ها و موضوعات سلامت‌محور در ابعاد چهارگانه سلامت (جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی) برای درس مذکور، مواردی را که در جدول شماره یک ذکر شده پیشنهاد دادند.

جدول ۱. سر فصل‌ها و موضوعات پیشنهادی درس دانش خانواده و جمعیت با رویکرد سلامت‌محور

Table 1. Titles of the proposed chapters of the family and population knowledge course with a health-oriented approach

موضوعات پیشنهادی	سر فصل‌ها
مفهوم‌شناسی دانش خانواده مفهوم‌شناسی سلامت تبیین ابعاد چهارگانه سلامت معارف دینی، مبانی، معیارها، اصول	فصل اول: مفاهیم و کلیات
نقش اقتصاد در خانواده اهمیت تغذیه سالم بهداشت و نظافت محیط خانه بهداشت جسمی و سلامت جنسی سلامت بارداری سقط جنین	فصل دوم: دانش خانواده، سلامت جسمی
خانواده، آسیب‌ها و راهکارها امید به زندگی شادابی و نشاط خانوادگی ازدواج و سلامت روان موانع موهومی و واقعی ازدواج نقش محبت (عشق) در تنظیم روابط اعضای خانواده توانمندسازی اعضای خانواده (آموزش مهارت‌ها) افسردگی و اضطراب طلاق عاطفی و تأثیر آن بر کودکان آموزش مهارت مواجهه با استرس و مشکلات اعتماد به نفس/عزت‌نفس	فصل سوم: دانش خانواده، سلامت روانی
ازدواج و سلامت اجتماعی خانواده متعالی و الگوهای آن حقوق متقابل زوجین خانواده و رسانه تأثیر فضای مجازی بر خانواده روابط اجتماعی سالم و ناسالم پیامدهای اجتماعی طلاق ارتباط دین‌داری با سلامت اجتماعی تحمل و مدارا (تاب‌آوری) در روابط اجتماعی معنویت در خانواده ارتباط با خدا و تأثیر آن در آرامش خانواده محبت و ارتباط صمیمی درون خانوادگی عفاف و پاک‌دامنی و اثر آن بر آرامش خانواده ازدواج و سلامت معنوی	فصل چهارم: دانش خانواده، سلامت اجتماعی
انتخاب همسر با معیارهای دینی عوامل و موانع استحکام خانواده معیارهای دینی و نقش آن در استحکام خانواده جایگاه اخلاق در خانواده عزت‌نفس فرزندان و والدین مهارت‌های کسب سلامت معنوی در خانواده	فصل پنجم: دانش خانواده، سلامت معنوی
مفهوم‌شناسی جمعیت بررسی تحولات و روند جمعیت در جهان و ایران نقش جمعیت در هریک از ابعاد چهارگانه سلامت و پیامدهای آن بحران کاهش جمعیت و راهکارهای برون‌رفت از آن	فصل ششم: جمعیت و سلامت جسمی، روانی، اجتماعی و معنوی

اسلامی در دانشگاه‌ها است)، ضرورت ایجاد تغییر و تحول در متون آموزشی و به‌روزرسانی محتوای دروس و همچنین استقبال دانشجویان در کلاس‌های دروس معارف اسلامی از مباحث میان‌رشته‌ای معارف اسلامی و حوزه سلامت (که می‌تواند به‌عنوان یک نیاز تلقی شود)، از جمله مستندات ضرورت این رویکرد به‌حسب نظر مشارکت‌کنندگان است.

مطالعات دیگری همسو با این پژوهش نیز انجام شده است. در مطالعه‌ای با عنوان «شناخت آسیب‌ها و راهکارهای کارآمدی دروس معارف اسلامی در دانشگاه علوم پزشکی شیراز» در بخش محتوای آموزشی لزوم توجه به رویکرد سلامت‌محور در دروس معارف اسلامی مورد تأیید اکثریت دانشجویان قرار گرفته و وجود محتوایی با این رویکرد را در منابع آموزشی کم و بسیار کم ارزیابی نموده‌اند. در این مطالعه، نیاز به آموزش و ارتقای مهارت‌های مدرسان معارف اسلام که در دانشگاه‌های علوم پزشکی انجام وظیفه می‌کنند، مطرح شده است و پیشنهاد شده است که این نیاز با تشکیل جلسات و نشست‌های مشترک گروه معارف با سایر گروه‌های آموزشی و همکاری‌های پژوهشی و مطالعاتی مشترک، تأمین شود (۹).

در مطالعه‌ای دیگر فیروزی بر این باور است که یکی از امور مهم در تدوین محتوای دروس معارف اسلامی تلاش در راستای تنوع بخشیدن به متون دروس معارف اسلامی در دانشگاه‌ها متناسب با رشته‌های دانشجویان، برای تدوین متون اختصاصی رشته‌های مختلف است. در این صورت دروس معارف اسلامی بیشتر به حیطة کاربردی و مشاغل دانشجویان مرتبط می‌شود و آنان را برای تصدی شئون مختلف زندگی، از جمله شغلی، بر مبنای ارزش‌های الهی و انسانی مهیا می‌کند (۱۲).

یک متن آموزشی جهت تدریس این واحد درسی تدوین شده است گرچه این متن طی دو مرحله بازنگری و نواقص آن تا حدودی برطرف شده است و در مقاله‌ای با عنوان «نقد و بررسی کتاب درسی دانش خانواده و جمعیت» نقاط قوت و ضعف آن به‌خوبی تبیین شده است، اما تحول و نوآوری در این درس مستلزم رویکردی نوین می‌باشد و تألیف متن آموزشی با شیوه و ساختار جدید و محتوای کارآمد (با توجه به تفاوت اساسی آن با سایر کتب علمی) نیازمند طراحی و برنامه‌ریزی دقیق، با استفاده از علوم مانند روانشناسی، فناوری آموزشی، برنامه‌ریزی درسی و هنر است (۱۳). ویژگی‌هایی مانند ارزشمند بودن، سازمان مطلوب داشتن، انسجام، فعال بودن، زیبا بودن، حجم مناسب محتوا، انعطاف و نگارش مناسب، اهمیت زیادی در طراحی و تألیف کتاب درسی دارند

توجه به شیوه و عمق تأثیرگذاری دروس معارف اسلامی موجب می‌شود تا چشم‌انداز، علل و عوامل کامیابی و یا ناکامی این دروس مشخص شود. از سوی دیگر فرایند تحول در دروس معارف اسلامی، بر اساس رویکرد بنیادی فراگیران به دانش، در شاخه‌های پزشکی، فنی مهندسی، علوم انسانی و هنر، به‌عنوان یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار، نقش اساسی در رسیدن به اهداف آموزشی و پژوهشی در حوزه دروس معارف اسلامی خواهد داشت. در این زمینه تأکید منابع دینی به ارزشمندی علوم تجربی و اندیشمندان آن، ترغیب به یادگیری و گسترش دانایی، ساختار حقیقت‌گرای آن و بیان حقایق از علوم تجربی در راستای تحقق رسالت اصلی دین اسلام (هدایت بشر به سعادت و کمالات اخروی)، می‌تواند ضرورت بازنگری این دروس را تقویت نماید.

این ظرفیت برای برخی از دروس معارف اسلامی از جمله درس «دانش خانواده و جمعیت» وجود دارد که ارتباط قوی‌تری با دیگر علوم تجربی، تخصص‌های حرفه‌ای و رشته تحصیلی فراگیران داشته باشد. دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی به‌صورت حرفه‌ای در حوزه‌ای فعالیت خواهند نمود که کاملاً کاربردی (practical) و تجربی و با واقعیات سلامتی و زندگی مردم مرتبط است. منطقی است که محتوای آموزشی دروس معارف اسلامی برای این دانشجویان، به شکلی ویژه و بر اساس ضرورت‌های حرفه‌ای تدوین و تدریس گردد تا پاسخگوی نیاز آنان باشد.

این پژوهش باهدف بررسی تحول و نوآوری در درس «دانش خانواده و جمعیت» با ارائه رویکرد سلامت‌محور در این درس، با روش کیفی انجام پذیرفت. همچنین در راستای عملیاتی‌شدن این رویکرد نوین، سرفصل‌ها و موضوعات سلامت‌محور از جانب مشارکت‌کنندگان در این طرح پیشنهاد گردید. بر اساس یافته‌های این پژوهش ارائه درس «دانش خانواده و جمعیت» با رویکرد سلامت‌محور از جهت اهداف، سرفصل‌ها و ابعاد چهارگانه سلامت، نه تنها امری ممکن بلکه ارائه با این رویکرد برای دانشجویان پزشکی مفید و ضروری است. کلی بودن اهداف درس، موضوع‌محور بودن سرفصل‌های آن و همچنین مرتبط بودن سرفصل‌ها و موضوعات درس مذکور با سلامت معنوی، روانی، اجتماعی و جسمی انسان‌ها از مهم‌ترین مستندات و ادله امکان‌پذیری ارائه این رویکرد به‌حسب دیدگاه مشارکت‌کنندگان در این مطالعه بود. ایجاد جذابیت و کارآمدی بیشتر این درس، ضرورت پاسخ‌گویی به شبهات و پرسش‌های دانشجویان در مباحث میان‌رشته‌ای معارف اسلامی و حوزه سلامت (که از جمله اهداف برگزاری دروس معارف

سلامت‌محور زمینه مناسبی را برای بازنگری این درس فراهم می‌نماید. سرفصل‌های سلامت‌محور در قالب ۶ سرفصل کلی پیشنهاد شد که عبارت‌اند از: فصل اول: بیان مفاهیم و کلیات، فصل دوم: دانش خانواده و سلامت جسمی، فصل سوم: دانش خانواده و سلامت روان، فصل چهارم: دانش خانواده و سلامت اجتماعی، فصل پنجم: دانش خانواده و سلامت معنوی و فصل ششم: جمعیت و ابعاد چهارگانه سلامت.

قدردانی و تشکر

نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از اساتید گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اعم از اساتید هیأت علمی و مدعو، مرکز توسعه پژوهش‌های بین رشته‌ای معارف اسلامی و علوم سلامت، کلیه اساتید و کارشناسان محترم که ما را در این مطالعه یاری نمودند صمیمانه قدردانی و تشکر نمایند.

References

1. Z A, al e. Knowledge of Family and Population: Maarif Publishing House, Qom.; 2022.
2. Far MRS. Family From the Viewpoint of Islam and Psychology: SAMT; 2018.
3. Kahnooji M, kamiab h. The Impact of Teaching the Content of Nahj al-Balagha's Thematic Interpretation Course on the Moral Intelligence of Female Students at Rafsanjan University of Vali Asr. Research in Islamic Education Issues. 2025;32(65):11-29. https://iej.ihu.ac.ir/article_209756.html
4. Kashani M. Analysis of the approved solutions of higher education to realize the Islamic environment of universities. Iranian Journal of The Knowledge Studies in The Islamic University. 2005;25-26(9):11-46. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/211226>
5. Liaghatdar M, J SN, M M. Survey of Students' Satisfaction with General Courses of Islamic Education in Kerman. Journal of the Islamic Revolution. 2008;15:57-84.
6. Yousefi looyeh V. Impact of educating "Islamic knowledges" courses on students' religious attitude. Journal of Islamic Education. 2008;3(5):153-84. https://islamicedu.rihu.ac.ir/article_79.html
7. Rostami B, Safavi Z, Fakour E, Faghihzadeh S, Ayattollahi F. Satisfaction of students from the Quality of Educational Services of Islamic Education Department of Zanjan University of Medical Sciences. hums-dsme. 2018;5(1):1. <http://dsme.hums.ac.ir/article-1-160-fa.html>
8. Hoseini Karimi s, Zabxpor g. The Effect of Islamic Education Courses on Students' Religious Attitude. University Textbooks; Research and Writting. 2021;24(47):255-80. [Doi:10.30487/rwab.2021.129236.1401](https://doi.org/10.30487/rwab.2021.129236.1401)

(۱۴). بنابراین، بررسی امکان‌پذیری ارائه این درس با رویکرد سلامت‌محور برای دانشجویان علوم پزشکی و توجه به مباحث میان‌رشته‌ای حوزه معارف اسلامی و حوزه سلامت، می‌تواند اولین گام‌های تحول و نوآوری در این درس باشد.

نتیجه‌گیری

ارائه درس «دانش خانواده و جمعیت» با رویکرد سلامت‌محور در دانشگاه‌های علوم پزشکی از جهت اهداف، سرفصل‌ها و ابعاد سلامت امکان‌پذیر و ارائه آن رویکرد سلامت‌محور برای دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی می‌تواند مفید و ضروری و پایه و اساس برای ایجاد تحول و نوآوری و در نتیجه کارآمدی بیشتر این درس باشد. ارائه سرفصل‌ها و موضوعات پیشنهادی سلامت‌محور زمینه مناسبی را برای بازنگری این درس فراهم می‌نماید. ارائه سرفصل‌ها و موضوعات پیشنهادی

9. Gholami Ganjavi A, Shamsae M. Recognizing the Damages and Effective Strategies in Islamic Education Courses at Shiraz Medical Sciences University. Knowledge Studies In The Islamic University. 2019;23:415-28. <https://ensani.ir/fa/article/586836/>
10. Heidari A, Yoosefee S. The Relationship between Spiritual Health and other Dimensions of Health: Presentation of a Model. Qom-Univ-Med-Sci-J. 2020;13(11):68-72. <http://journal.muq.ac.ir/article-1-2710-en.html>
11. WHO. International statistical classification of Diseases and Health Related problems ICD-10.2 Edition Geneva Switzerland. 2005.
12. Firouzi r. Pathology of Islamic Units and the Place of Teachers of Islamic Teachings Regarding the Students View in M.D, Pharm.D and Dentistry Periods in the Uremia University of Medical Sciences. Epistemological studies in Islamic University. 2015;19(63):151-72. https://ksiu.nahad.ir/article_283.html
13. Ebadi a. A Critical Analysis of an Academic Hand Book: Family and Population Knowledge. Knowledge Studies In The Islamic University. 2018;22:337-60. <https://sid.ir/paper/237004/en>
14. Maleki H. the method of designing and writing a textbook; Body and text section. Biannual Journal University Textbooks. 2005;15:9-24.